

Din ve Bilim
Muş Alparslan Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi Dergisi

Din ve Bilim – Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi
Region and Science - Journal of Muş Alparslan University Faculty of Islamic Sciences
e-ISSN: 2667-7717 Aralık/December 2024, 7(2): 283-296

Anaerkil Müslüman Toplum: Minangkabaular

Matriarchal Muslim Society: The Minangkabaus

Cennet Ceren ÖZTÜRK

Dr. Öğr. Üyesi, Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Tasavvuf Anabilim Dalı,
Muş/Türkiye

Assistant Professor, Muş Alparslan University, Faculty of Islamic Sciences, Department of
Sufism, Muş/Türkiye

ceren.cavus@alparslan.edu.tr

ORCID: 0000-0002-6042-4273

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 01 Kasım / November 2024

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Aralık/December 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 31 Aralık/December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık/December

DOI: <https://doi.org/10.47145/dinbil.1576714>

Atıf / Citation: Öztürk, Cennet Ceren. “Anaerkil Müslüman Toplum: Minangkabaular”. *Din ve Bilim - Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 7/2 (Aralık 2024): 283-296.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism was detected.

web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dinbil> | **mailto:** dinbil@alparslan.edu.tr

Published by Muş Alparslan Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Muş Alparslan University,
Faculty of Islamic Sciences, Muş, 49250 Turkey.

Öz

Endonezya'nın Sumatra Adası'nda bulunan Minangkabau topluluğu, dünya üzerindeki en büyük anaerkil toplum olarak dikkat çekmektedir. Nüfusu yaklaşık 8 milyon olan bu topluluğun büyük bir kısmı Müslümandır. Anaerkil bir toplum yapısının İslam ile bir arada olabilmesi, ilk bakışta çelişkili bir durum gibi görünebilir. Ancak Minangkabau topluluğunun tarihini incelediğimizde, bu iki yapının nasıl bir arada var olabileceğini anlamamıza yardımcı olacak pek çok ilginç örnek ve gelişme bulabiliriz. Minangkabau halkının kökeni, 12. yüzyıl ortalarına kadar uzanır. Efsaneye göre, Koto Batu Kralı 12. yüzyılda vefat ettiğinde geriye üç karısı ve üç küçük oğlu kalmıştır. Kralın ilk eşi Puti İndo Jalitu, çocuklarının bakımını ve krallığın yönetimini üstlenmiş ve bu durum, anaerkil bir toplum düzeninin temellerinin atılmasına yol açmıştır. Minangkabau halkı başlangıçta animist bir inanca sahipken, zamanla Budizm ve Hinduizm gibi farklı dinler ve kültürlerle de tanışmışlardır. 15. yüzyılın sonlarına doğru ise, Minangkabau toplumu İslam'ı kabul etmeye başlamıştır. İslam'a geçiş süreciyle birlikte, topluluk daha önceki alışkanlıklarından, İslam'a aykırı olan tavuk dövüşleri, kumar, içki gibi aktivitelerden uzak durmaya başlamıştır. Minangkabau kültüründeki en önemli dönüşüm, 19. yüzyıl ortalarında gerçekleşmiştir. 1837 yılında, din alimleri, geleneksel liderler ve yerel akıl kişiler bir araya gelerek Minangkabau kültürünü İslam hukukuna dayandırma kararı almışlardır. Bu dönemde, "Adet/örf şeriat üzerine kuruludur, şeriat Kur'an üzerine kuruludur" ilkesi benimsenmiştir. Minangkabau toplumu, böylece kendisini "sosyal düzeni ve hükümeti peygamberlerin zamanındakiyle aynı olan bir İslam ülkesi" olarak tanımlamaya başlamıştır. Bu değişim hem toplumsal yapıyı hem de dini anlayışı etkilemiş, Minangkabau halkının hem geleneksel değerlerini korumasına hem de İslam'a uygun bir yaşam biçimi geliştirmelerine olanak sağlamıştır. Minangkabau toplumu, özellikle soy, evlilik ve miras konularında belirgin bir anaerkil yapıya sahiptir. Ailede soy anneden geçer ve çocuklar annelerinin soyadını alır. Miras, sadece kız kardeşler arasında paylaşılır ve kadınlar, aile içindeki mülkiyetin kontrolünü ellerinde bulundurlar. Kadınlar toplumsal törenlerde çok önemli bir rol oynar; düğünler, hasat kutlamaları ve kabile lideri seçimi gibi etkinliklerde liderlik, genellikle kadınların elindedir. Aslı Minangkabau kültürüne göre evin reisi, ailedeki erkek değil, kadındır. Aile yapısı, genellikle kadınlar, evli ya da bekar kızlar ve kız torunlardan oluşur. Evlilik söz konusu olduğunda, kadınlar başlık parası öder ve damat, karısının evine taşınır. Koca, karısının evinde misafir gibi yaşamaktadır. Minangkabau toplumu, pek çok antropolog ve araştırmacı tarafından son derece ilgi çekici bulunmuştur. Hem dünyanın en büyük anaerkil topluluklarından biri olarak görülmeleri hem de İslam'ı benimsemiş olmaları onları benzersiz kılar. Minangkabau halkı, kültürel miraslarını İslam ile harmanlayarak kendi toplumsal yapılarında önemli bir denge oluşturmuşlardır. Bu çalışma, Minangkabau'nun anaerkil kültürünü ve bu kültürün İslam ile nasıl bir arada var olduğunu inceleyerek, toplumların geleneksel ve dini yapılarının nasıl birbirini dönüştürdüğünü tartışmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinî antropoloji, Minangkabau, Anaerkil, Anaerki, İslam, Müslüman

Abstract

The Minangkabau community, located on the island of Sumatra in Indonesia, is the largest matriarchal society in the world. With a population of around 8 million, most of this community is Muslim. The combination of a matriarchal social structure with Islam may initially appear contradictory. However, when examining the history of the Minangkabau people, we can find many interesting examples and developments that help us understand how these two structures coexist. The origins of the Minangkabau people date back to the mid-12th century. According to legend, when King Koto Batu passed away in the 12th century, he left three wives and three young sons behind. The king's first wife, Puti Indo Jalitu, was responsible for raising the children and governing the kingdom, laying the foundations for a matriarchal society. Initially animist, the Minangkabau people gradually encountered various other religions and cultures, including Buddhism and Hinduism. By the late 15th century, the Minangkabau society began to embrace Islam. As they converted to Islam, the community distanced itself from practices that conflicted with the religion, such as cockfighting, gambling, and alcohol. The most significant transformation in Minangkabau culture occurred in the mid-19th century. In 1837, religious scholars, traditional leaders, and local wise people came together and decided to base Minangkabau culture on Islamic law. During this period, the principle of "Custom is based on Sharia, and Sharia is based on the Quran" was adopted. Consequently, the Minangkabau community began to define itself as "an Islamic country with a social order and government that is the same as that in the time of the prophets." This shift influenced both the social structure and the religious understanding, allowing the Minangkabau people to preserve their traditional values while adopting a lifestyle aligned with Islamic principles. The Minangkabau community has a

distinct matriarchal structure, particularly regarding lineage, marriage, and inheritance. In Minangkabau society, lineage is passed through the mother, and children take their mother's surname. Inheritance is distributed only among sisters, and women hold control over property within the family. Women play an important role in societal ceremonies; leadership in events such as weddings, harvest celebrations, and the selection of tribal leaders is typically in the hands of women. According to traditional Minangkabau culture, the head of the household is not the man, but the woman. The family structure typically consists of women, married or unmarried daughters, and granddaughters. In marriage, women pay a dowry, and the husband moves into his wife's home, where he lives as a guest. The Minangkabau community has drawn significant interest from anthropologists and researchers. Regarded as one of the largest matriarchal communities in the world and a Muslim society, they are unique. By blending their cultural heritage with Islam, the Minangkabau people have created a significant balance in their social structure. This study aims to explore the matriarchal culture of the Minangkabau and discuss how this culture coexists with Islam, examining how traditional and religious structures can mutually transform societies.

Keywords: Religious anthropology, Minangkabau, Matriarchal, Matriarchy, Islam, Muslim

Minangkabaular Kimdir?

Minangkabaular Endonezya'daki Batı Sumatra adasında yaşayan bir topluluktur. Nüfusları 8 milyon civarında olan topluluk üyelerinin 4,2 milyonu Batı Sumatra'da yaşamaktadır.¹ Nüfusun büyük bölümü Müslümandır. Minangkabau dili konuşurlar; bu dil Malaycaya çok benzemekle beraber Arapça, Farsça, Sanskritçe ve Tamilce kelimeleri de barındırmaktadır. Okullarda Malayca dili öğretilmektedir.² Temel gelir kaynakları tarım, ahşap oymacılığı, dokumacılık ve metal işlemeciliğidir. Minangkabau (kısaca Minang) dünya genelinde *songket* bezi ile meşhurdur.³ Dünyanın en lezzetli yemeklerinden biri kabul edilen *rendang* da bu topluma aittir.⁴ Evleri manda boynuzuna benzeyen çatılarıyla dikkat çekicidir.⁵

Bir iddiaya göre Minangkabau kelimesi "manda zaferi" anlamına gelir fakat Minangkabaular bu kelimenin *müminen kenebeviyye* yani peygamber gibi mümin cümlesinin kısaltılmışı olduğunu belirtirler. Kendilerini "sosyal düzeni ve hükümeti peygamberlerin zamanındakiyle aynı olan bir İslam ülkesi" olarak nitelendirirler.⁶ Bölgede hem erkeklerin hem de kadınların büyük çoğunluğu günde beş vakit namaz kılar, Ramazan ayında oruç tutar ve hayatlarında en az bir kez Mekke'ye kutsal hac yapma arzusunu dile getirirler. Kadınların büyük bir bölümü başörtüsü takar.

Minangkabaular "İslami ticaret toplumu" olarak anılmaktadır. İslam'daki eşitlik ve bağımsızlık Minangların anahtar ahlakî ilkeleridir ve bu nedenle bağımsız ve eşitlikçi bir ortamda ticaret yapılmaktadır.⁷ İslam'ın temel prensiplerine göre hareket ettikleri için de güvenilir bir ticaret toplumu olarak tanınmışlardır. Endonezya'daki en ekili topluluk olarak da bilinirler. Eğitime çok önem verdikleri için Minanglar Endonezya'daki eğitimli mesleklerde yaygın bir şekilde temsil edilmektedir. Endonezya Cumhuriyeti'nin kurucu ortağı Mohammad Hatta, Singapur'un ilk Başkanı Yusof bin Ishak ve Malezya'nın ilk Yüce Devlet Başkanı Yang di-Pertuan Agong Minangtır.⁸ Ahmet Hatip el-

¹ Lyn Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal? Cultural Resilience and Vulnerability Among the Matrilineal and Muslim Minangkabau in Indonesia", *Matrilineal, Matriarchal, and Matrifocal Islam The World of Women-Centric Islam*, ed. Abbas Panakkal, Nasr M Arif (Switzerland: Springer Nature, 2024), 3.

² Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024), 8:30-10:25.

³ Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024), 24:00-25:38.

⁴ Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024), 23:23-23:30. Bu özel yemek, özellikle 2011 ve 2017'de CNN'in Dünyanın En İyi 50 Yemeği listesinde CNN anketi tarafından En İyi Yemek olarak taçlandırıldıktan sonra, dünyaca ünlü yemeklerden biridir. (https://en-m-wikipedia-org.translate.google/wiki/Minangkabau_people?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=tr&_x_tr_hl=tr&_x_tr_pto=tc)

⁵ Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024), 10:28-11:00.

⁶ Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024), 5:03-7:00.

⁷ Gregory Simon, *Caged in on the Outside Moral Subjectivity, Selfhood, and Islam in Minangkabau, Indonesia* (Honolulu: University of Hawai'i Press, 2014), 38.

⁸ Minangkabau Halkı, Wikipedia, (10.10.2024).

Minankabawi Mekke'deki ulu camide imamlık yapan ilk Arap olmayan kişidir. Muhammed Natsir Dünya Müslüman liginin (*World Muslim Congress*) başkanı olarak görev yapmıştır.⁹ Minanglar aynı zamanda Endonezya'nın yazın ve sinema alanında da söz sahibidir.

Minanglar bağımsızlıkları ile övünen bir toplumdur. Kendileri hakkında "üzerlerine basıldığında yukarda olurlar, kafeslendiklerinde dışarda olurlar"¹⁰ diyerek baskıya maruz kalmanın doğalarına uygun olmadığını ifade ederler. Yönetimdeki ilkeleri ise şudur: Bir yönetici yönettiği topluma yakın olmalıdır ve bir hata yaptığında eleştirilmeye hazır olmalıdır. Bu ilke gereğince diktatör ya da totaliter bir yöneticiyi kabul etmezler. Toplumdaki tüm vatandaşlar aynı hak ve sorumluluklara sahiptir ve eşit kabul edilirler. Bu felsefe sayesinde Minanglar siyaset, ekonomi, kültür ve din alanında pek çok güvenilir lider yetiştirmiş, 20. yüzyıl boyunca Malay takımadalarında en çok lider ve öncü figür üreten etnik grup olmuştur.¹¹ Öyle ki Minanglar görece küçük bir topluluk olmasına rağmen *Tempo* Dergisinin 2000 Yeni Yıl Özel Sayısına göre 20. yüzyılın en etkili 10 Endonezyalılarından 6'sı Minangdır.¹²

Minangkabuların belki de en ilgi çekici özelliği anasoylu olmasıdır. Mülkiyetin, aile adının ve toprağın anneden kızı geçtiği dünyadaki en büyük anaerkil toplum olarak görülürler.¹³ Bu kültürün başlangıcına dair bir efsaneye göre 12. yüzyılda Koto Batu krallığını kuran Maharajo Drajo isimli kralın ölümünden sonra onun yerini alan karısı Puti İndo Jalitu çocukların bakımını ve krallık yönetimini üstlenerek anasoylu toplumun temelini atmıştır.¹⁴ 14. yüzyılda Javalı Minang hükümdar Adityawarman, Minangkabau krallığını ele geçirince babasoylu mirası dayatmış fakat başarılı olamamıştır.¹⁵ İslam'ın bölgeye hakim olmasından sonraki süreçlerde de anasoylu kültürü değiştirme girişimleri olmuş fakat hepsi sonuçsuz kalmıştır. İslam ile anasoylu miras anlayışının bağdaştırmış olmaları Minangları antropolojik olarak ilgi çekici hale getirmektedir.

Adat

Minanglar Minangkabau olmaktan gurur duyarlar ve "adat" olarak ifade ettikleri geleneksel kültürleri ile kendilerini Endonezya'nın geri kalan kısmından ayırırlar.¹⁶ Ahlaki ölçülere uymayan (kumar gibi) ya da özellikle Minang kültürüne has olmayan (cep telefonları gibi) uygulamalar adat sayılmaz. Akrabalık sistemi, mülkün yönetimi ve çatışma çözümü hakkındaki kurallar, uygun sosyal etkileşimin normları, geleneksel tarihî hikayeler, ritüel konuşmaları ve geleneksel deyişler adatin kapsamındadır.¹⁷ Minang antropologlar adat kelimesinin kültüre karşılık geldiğini iddia ederler.¹⁸

Minangkabau adat'ı (sosyal organizasyon, gelenek ve görenek) ayırt edicidir: Minangkabau sosyal organizasyonunun özü, köyün (*nagari*) akrabalık, grup bağlılığı ve mirası düzenleyen anasoylu mirası olan *adat pusako*'dur.¹⁹ Geçmişte Minangkabau dünyası oldukça özerk görünen köy devletleri olan *nagari*'lerden oluşuyordu. Nüfus anasoylu olarak örgütlenmişti; *nagari*, *nagari*'de ikamet eden anasoylu liderler olan kabile şefi *panghulu* tarafından yönetiliyordu. 14. yüzyılda Sumatra'nın doğu kıyısında gelişen büyük imparatorluklardan birini Batı Sumatra'ya kadar genişleten Prens

⁹ Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024), 20:26-20:50.

¹⁰ Simon, *Caged in on the Outside*, 56.

¹¹ Minang Cultural, "All about Minangkabau Culture: This unique, adapting old culture" *YouTube* (10.10.2024), 3:35-4:05.

¹² Minang Cultural, "All about Minangkabau Culture: This unique, adapting old culture" 4:35-4:47

¹³ Rathina Sankari, "En Büyük Anaerkil Toplum Nasıl Yaşıyor?", *BBC News* (22 Eylül 2016). Minangların anaerkil olup olmadığı ileride tartışılacaktır.

¹⁴ Rathina Sankari, "En Büyük Anaerkil Toplum Nasıl Yaşıyor?", *BBC News* (22 Eylül 2016).

¹⁵ Peggy Reeves Sanday, *Women at the Center: Life in a Modern Matriarchy* (Ithaca: Cornell University Press, 2002), 17.

¹⁶ Simon, *Caged in on the Outside*, 40.

¹⁷ Simon, *Caged in on the Outside*, 41.

¹⁸ Simon, *Caged in on the Outside*, 40.

¹⁹ Franz and Kebeet von Benda-Beckmann, *Political and Legal Transformations of an Indonesian Polity: The Nagari from Colonisation to Decentralisation* (New York: Cambridge University Press, 2013), 11.

Adityawarman tarafından bir krallık kuruldu. Krallık daha sonra üç makama devredildi; *Raja Alam*, yani Dünyanın Kralı, *Raja Adat* yani Geleneklerin Kralı ve *Raja Ibadat* yani Din Kralı. Bu krallıklar hakkında çok fazla bilgi bulunmamakla beraber babasoylu devam ettikleri biliniyor.²⁰ Söz konusu krallıklar köylere nüfuz edemedi ve yönetim köy devletlerinde oldu. Bu nedenle anasoylu örgütlenme varlığını sürdürdü. Kabile şefleri erkekti fakat bu unvanları onlara ablaları sayesinde veriliyordu. Köye hâkim olan en büyük annenin erkek kardeşi kabileyi siyasi olarak yönetme yetkisine sahipti.

Minangkabau toplumu anne akrabalarına göre organize edilmiştir. En küçük birim olan aile bir anne ve çocuklarından oluşur. Üç ya da dört nesil kadın bu evde toplu olarak yaşarlar. Sosyal olarak son derece canlı olan bu büyük evlerde kadınlar için güvenli ve istikrarlı bir ortam bulunur. Anayersel (*matrilocal*) yerleşim kadınlar için çocuk bakımı, ev işi paylaşımı ve güvenlik açısından pek çok avantaj sağlamaktadır. Kadınların kendi evleri üzerine hakimiyeti vardır ve genellikle ev ekonomisini onlar yönetir. Yaşlı, hasta ve engelli aile bireylerine kadınlar bakarlar ama bunu genellikle iş birliği içinde yaparlar; dolayısıyla yaşlı bakımı Minanglar için bir sorun teşkil etmemektedir.²¹

Evlenen kızın kocası kızın annesinin evine gelir. Erkek burada misafirdir, ailenin bir parçası kabul edilmez.²² Bir Minangkabau erkeğinin gerçekten kendisine ait olduğunu söyleyebileceği bir evi ya da yeri yoktur. Minang erkeğinin görev ve sorumlulukları kendi kız kardeşine ve onun çocuklarına karşıdır ki onlar da adamın annesinin evinde yaşamaktadır.²³

Minang toplumunda bir kurum olarak “dayılık” çok önemlidir. *Mamak* dayı demektir ve *mamaklık* grup liderliğini ifade eder. *Mamak* olmak grup üyeleri üzerinde otoriteyi ve grubun temsilini içerir. Ailenin *nagari*'de temsili *mamak* aracılığı ile olur. Grubun farklı grupların üyeleriyle olan ilişkisinden grup içi tüm mülkiyet işlemlerine kadar *mamak*'ın varlığına ve onayına ihtiyaç vardır.²⁴ *Mamak* ailenin en yaşlı anasoylu akrabasıdır, yetkin ananın erkek kardeşidir.²⁵

Geleneksel olarak çocuklara dayıları bakmaktadır,²⁶ fakat oğlan çocuklar 7 yaşına geldiklerinde evlerini terk edip bir *surau*'da yaşamaya başlarlar. Burası oğlanların büyük erkeklerden okuma yazmayı, Kur'an okumayı, basit matematik ve diğer hayatta kalma becerilerini öğrendikleri köyün erkek evidir. Burada oğlanlara *silek* olarak adlandırılan geleneksel Minangkabau savunma sanatı öğretilir. Ergenlik çağına geldiklerinde ise memleketlerini terk edip okullarda veya memleketlerinin dışındaki deneyimlerle hayatı öğrenmeye teşvik edilirler. Bu zorunu göçe *merantau* denir. Buradaki amaç erkeklerin yetişkin olduklarında topluma yararlı olabilmeleri, dayı (*mamak*) olduklarında bu vazifeyi ifa edebilmeleri, büyük dayılar meclisi (*ninik-mamak*) üyesi olduklarında ise aileyi veya köyü/bölgeyi (*nagari*) yönetmek için düşüncelerini ve deneyimlerini katabilecek yeterliliğe erişmeleridir. Bu gelenek, Endonezya'nın birçok şehrinde ve kasabasında Minang topluluklarının bulunmasına neden olmuştur. Fakat çekirdek ailelerin Minanglar arasında da yaygınlaşmasıyla söz konusu uygulamalar zayıflamaya başlamıştır.

Mamaklık, otoritenin verildiği tek bireyselleştirilmiş toplumsal konum değildir. *Mamak*'ın yetkisi grubun temsilini tamamen kapsamaktadır, ancak grup içi konularda otorite aynı zamanda grubun en yaşlı kadını konumuna da verilmiştir. “Aile evinin güçlü direği” ve grubun miras aldığı mülk olan *harato pusako*'nun bulunduğu “sandığın güçlü kilidi” kadındır. Bu kadın evin en yüksek otoritesine sahiptir, ancak yetkisi sadece iç meselelerle sınırlı değildir. Çünkü en yaşlı kadın, mülkiyeti kontrol eden ve elinde bulunduran, grubun mallarının ve grubun mallarından elde edilmiş olabilecek fazlalığın

²⁰ Von Benda-Beckmann, *Political and Legal Transformations*, 58.

²¹ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 20.

²² Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 17.

²³ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 19.

²⁴ von Benda-Beckmann, *Political and Legal Transformations*, 82-3.

²⁵ Ridha Husnul Hayati, vd, “The Role of Mamak as Adult Educator in Family Strengthening in Modernization Era: Minangkabau Family in Indonesia”, *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, Volume 548, 101.

²⁶ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 62.

dağıtımında baskın söz sahibi olan kişidir.²⁷ Ancak genel olarak kadınlar grup liderliği ve dış temsilcilik görevini üstlenmezler. Eğer erkekler yoksa, bu işlev genellikle anasoyluluğa göre en yakın akraba olan grubun lideri tarafından üstlenilir.²⁸

Miras Meselesi

Minang adatına göre gayri menkuller kolektif olarak anasoylu kabilelere aittir. Annenin soyundan gelen kadınlara aktarılan bu mülkler (*harato pusako*) satılamaz, ancak sonraki nesillere aktarılabilir ve mülkün ve gelirlerinin tasarrufu anneye aittir. Bu mülklerin dışında bireysel olarak edinilebilen özel mülkler vardır (*harato pancarian*). Bu araziler bir köyün %10 civarını oluşturur ve bunların mülkiyeti kişi olarak kadın, erkek ya da çifte ait olabilir.²⁹ Bu mülklerde bile kolektifleştirme diyebileceğimiz bir süreç işlemektedir, nitekim eskiden bir erkeğin mülkü annesinin soyuna geçerken şimdi ise karısı ve kızlarının soyuna geçmektedir.³⁰

Özetle söyleyecek olursak soy mülkleri anneden kızına geçiyor fakat kişi kendi emeğiyle edindiği mülkleri dilediğine verme hakkına sahip. Erkeklerin soy mülkleri üzerinde hak iddiası mümkün değil fakat kendi mülkleri üzerinde tasarruf hakkına sahiptir.³¹

Anaerkil mirası yönlendiren adattır ve böyle bir geleneğin İslam'ın ilkeleriyle çelişebileceği düşünülse de Minanglar bunun böyle olmadığı konusunda ısrarcıdır. Her ikisini de karşılamak için Minanglar yüksek ve düşük miras arasında bir ayırım yaparlar. "Yüksek miras" ev ve toprak da dahil olmak üzere kadınlar arasında geçen mülktür. "Düşük miras" bir babanın mesleki kazançlarından çocuklarına bıraktığı şeydir. Bu son miras, oğulların kızlardan iki kat fazla aldığı miras düzenlemesine sahip olan İslam hukukunu takip eder.³²

Kadınların korunması söylemi Minang adatının savunusu için temel alınırken İslam'da kadının yeri ile ilgili söylemler de kullanılmaktadır. Hem adet hem İslam kadını onurlandırmaktadır, korunması gereken "şerefli" bir konuma koymaktadır.³³ Minanglar İslam'da kadının kutsal kabul edildiğini iddia ederler, çünkü "Cennet annelerin ayakları altındadır" ve Hz. Muhammed iyi davranmaya en çok layık olan kişi olarak anneyi zikretmiştir. "Kadınlar olmadan hayat olmaz, bu nedenle kadınlara daha çok ayrıcalık verilmiştir."³⁴ Kadının yüksek konumu nedeniyle onun refahını sağlamak için miras yoluyla ekonomik güç kazanması gerektiği söylemi hakimdir.³⁵

Minangların anasoylu miras anlayışının İslam'la örtüşebilmesinin nedeni kanımca kadınların edindikleri mülkün bireysel değil kolektif olmasıdır. Kadının soydan edindiği mülk satılabilir ya da devredilebilir değildir, şahsi değil kolektife ait bir mülktür. Bu nedenle de ailenin bir güvencesi olarak görülmesi muhtemeldir. Ayrıca Minanglar eskiden erkeklerin anne babalarına bakmak yükümlülüğü yüzünden İslam hukukunda erkeklerin kızlardan daha fazla miras aldığını fakat şimdi (en azından kendi toplumlarında) anne babaya bakma yükümlülüğü kadında olduğu için bunun geçerli olmadığını savunurlar.³⁶ İslam hukukundaki hak, mülk, hibe, varis gibi kavramlar Minang adatında benimsenir. Anasoylu miras "varis" olarak değerlendirilir ve mülkle ilgili anlaşmazlıklar genellikle "hibe" ile çözülür.³⁷

²⁷ von Benda-Beckmann, *Political and Legal Transformations*, 83-4.

²⁸ von Benda-Beckmann, *Political and Legal Transformations*, 84.

²⁹ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 77.

³⁰ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 26.

³¹ Simon, *Caged in on the Outside*, 34.

³² Shapiro, Danielle, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society", *Daily Beast* (4 Eylül 2011).

³³ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 67.

³⁴ Sanday, *Women at the Center*, 19.

³⁵ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 23.

³⁶ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 27.

³⁷ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 28.

İslam Adat Birlikteliği

Minanglar çok dindar bir topluluktur. İslam adet için ve dolayısıyla Minang kimliği için asli kabul edilir.³⁸ Önceleri animist ve Budist bir kültüre sahip olan Minanglar, Müslümanların 15. yüzyılın sonlarında bölgeye ulaşmasıyla Müslümanlaştı.³⁹ 18. yüzyılda üç sufi tarikat Minangkabau'da yerleşmiş durumdaydı ve sufi İslam ile animistik gelenek bir arda bulunabiliyordu.⁴⁰

İslam'ın yaklaşık 1692'den itibaren Minangkabau bölgelerine yayılması Şattari şeyhi Burhaneddin Ulakan sayesinde olmuştur. 1784'te Tuanku Nan Tuo adlı Şattari sufi alim, Koto Tuo bölgesinin dinî başkanı olarak atandı. Köylüleri horoz dövüşü, kumar ve afyon gibi kötü alışkanlıklardan kurtulmaları için ikna ederdi, samimi bir Müslümandı. Çok sayıda öğrencisini bölgeyi çevreleyen çeşitli yerlere başkanlık etmek üzere görevlendirdi. Fakat öğrencilerinin çoğu Hac dönüşünde Vahhabî fikirleri yaymak için 19. yüzyılın Selefiye hareketinin önemli öncülerinden biri olarak kabul edilen Padri hareketini başlattılar. Nan Tuo selefi Padri hareketinin radikal söylemlerini, fanatizmini ve militan şiddetini tasvip etmiyordu. Bu nedenle Padriler onun köyüne saldırıp oğullarını öldürdüler. Tuanku Nan Renceh aşırı bir Vahhabî militanıydı, kadınları örtünmeye zorluyor, İslam'ın kendi anladıkları yorumlarına katılmayanları ölümle cezalandırıyordu. İmam Bonjol ise mistik bir karakterdi ve Nan Renceh kadar aşırı hareket etmedi. Onun hedefi Hollandalı sömürgecilerdi. (Hollandalılar Endonezya'yı 17. yüzyıl itibariyle sömürgeleştirdiler.) İlerleyen süreçte Padri ve Vahhabi aşırılığına karşı çıkanlarla karşılaşınca Padri'yi terk ederek uzlete çekildi.⁴¹

1803 yılında başlayan Padri iç savaşı Minang toplumunu keskin biçimde böldü. Bu bölünmede Minang imtiyazlılarının ticari olarak mağdur ettiği halkın büyük etkisi oldu. Dahası imtiyazlılar kumar, alkol ve afyon pazarıyla palazlanıyorlardı. Mağdurlar mülkiyet ve ticaretin İslami kurallara göre düzenlenmesi için Padri hareketine destek verdiler.⁴² Başarılı olduğu yerlerde Padriler tütün, alkol, afyon, kumar, altın mücevher ve ipek üretimini yasakladı, kadınları yüzlerini kapatmaya erkekleri ise sakal bırakmaya, tüm halkı beş vakit namaz kılmaya zorladılar.⁴³

Padri köylerinin eline geçen kahve ticaretiyle ilgilenen Hollandalılar Padrilerle mücadeleye girişti. Bu arada Mekke'deki Vahhabi sultanının bittiği 1818 yılından sonra Padriler yumuşadılar. Tütün, kadınların giyimi ve dini yaymak için şiddet uygulama konularından şüphe duyulmaya başlandı. Dönüşümde bazı kilit Padri liderlerin Minang geleneklerini İslami çerçevede devam ettirmek istemesinin de etkisi oldu. Minangkabau artık bir krallık değildi ve İslami reformcular ve gelenekçiler uzlaşma sürecine girdiler.⁴⁴

1832'de iç savaş kolonyal bir savaşa dönüştü.⁴⁵ Padri savaşı Hollandalıların bölgeye müdahalesi için bir bahane oldu⁴⁶ ve Hollanda'nın hakimiyeti güçlendi. 1837'de savaş sona erdiğinde hem Selefi Padriler hem de adet savunucuları birbirine yaklaşmış bulunuyordu.

Padrilerin müdahalesi Minangların kendi anasoylu toplumlarını savunmalarına ve kolonyal devletin yaptırımlarına kendi yanıtlarını vermelerine neden oldu. İslam ile adadı özdeşleştirme yoluna gidildi ve şu ifade bir norm kabul edildi: "Adat İslam hukukuna dayanır, İslam hukuku da Kuran'a dayanır" (*adaik basandi syaraik, syaraik basandi kitabullah*). Bu ifade ahlak ya da sosyal düzenle ilgili her

³⁸ Simon, *Caged in on the Outside*, 40.

³⁹ Minang Cultural, "All about Minangkabau Culture: This unique, adapting old culture" *YouTube* (10.10.2024), 2:00-2:30.

⁴⁰ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 12.

⁴¹ Minangkabau Halkı, Wikipedia, (10.10.2024).

⁴² Simon, *Caged in on the Outside*, 18-19.

⁴³ Simon, *Caged in on the Outside*, 19.

⁴⁴ Simon, *Caged in on the Outside*, 20.

⁴⁵ Abdullah, *Indonesia Towards Democracy*, 79.

⁴⁶ Jeffrey Hadler, *Muslims and Matriarchs: Cultural Resilience in Indonesia Through Jihad and Colonialism*, (Ithaca and London: Cornell University Press, 2008), 180.

tartışmada dile getirilen bir motto niteliğindedir. Hatta Batı Sumatra gazetelerinde ABS SBK şeklinde kısaltılarak kullanılır ve adat ile İslam'ın asla karşı karşıya olamayacağını vurgular.⁴⁷ Böylece adatı ortadan kaldırmak iddiasında olan Padri hareketi adatın İslam'a daha da yaklaştırılmasına ve tahkim edilmesine vesile olmuştur.

20. yüzyılın başında Minangkabau adatına yönelik başka bir İslamî itiraz gelişti. Minangkabau'nun en ünlü İslam alimlerinden biri olan Şeyh Ahmed Hatib, yeni bir dinî hareket başlattı ve anavatanındaki Mekke'ye yaptığı hac ziyaretinden bir daha dönmemesine rağmen, sonraki nesil İslamcılar üzerinde büyük bir etki yarattı. Şeyh Ahmed Hatib'e göre anasoylu sistem haramdı ve anasoylu miras kurallarıyla birlikte adat pagan zamanlarından kalma bir şeydi ve bu nedenle ortadan kaldırılmalıydı. Fakat Hatib, öğrencilerini ve takipçilerini *pusako* sisteminin kaldırılması gerektiğine veya kaldırılabilirliğine ikna edemediği için başarısız oldu.⁴⁸

Padri hareketinden neredeyse yüzyıl sonra 1910 ve 20'lerde dünya genelinde milliyetçiliğin yükselmesiyle beraber başka bir siyasi hareket meydana geldi, modernist reformist *Kaum Muda* (Genç Grup) ortaya çıktı. Mısırlı İslamcı modernist gruplardan etkilenen Kaum Muda taklidi yani geleneği reddederek içtihadı savunmuş bunun için akıl ve nakil birlikteliğinin önemine dikkat çekmiştir.⁴⁹ Bunların karşısında yer alan *Kaum Tua* (Eski Grup) ise anasoylu adat'a bağlı olan ve tarikat ehli olan insanlardan müteşekkildi. Bu hareketin içinden çıkan Sumatra Thawalib⁵⁰ ve Tan Malaka gibi rasyonalitenin önemini kavrayan isimler Marxist Leninist fikirler edinmiştir.⁵¹ Özellikle Tan Malaka Endonezya'nın komünist, milliyetçi, idealist Müslüman bir lideri olarak anılmaktadır. 1927'de başlayan komünist ayaklanma Hollanda güçleri tarafından bastırılınca Kaum Muda hareketi sona erdi. Fakat bu hareket de tıpkı Padri hareketi gibi Minanglara adatlarına yeniden sahip çıkma motivasyonu verdi. Bu sayede onu rasyonalize ettiler, yazıya döktüler ve meşrulaştırdılar. Böylece Minangkabau'nun anasoylu adatının ne kadar güçlü ve aynı zamanda yeni koşullara uyumlu olduğu tekrar ortaya çıkmış oldu.⁵² Kaum Muda hareketi devlet okullarının ortaya çıkmasına, yeni bir gazetecilik anlayışının gelişmesine ve kadınların politika, sosyal refah ve medya gibi konularda daha aktif olmasına yol açacak güçlü bir kadın hareketine de vesile oldu.⁵³

Anasoyluluk Minang'da İslamcı reformculara rağmen değil, onlar sayesinde varlığını devam ettiriyor.⁵⁴ Endonezya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Komisyonu başkanı olan ve Cakarta'da yaşayan emekli Profesör Taufik Abdullah'ın belirttiğine göre karşı hareketler sayesinde adat, "genel olarak kabul edilen şekil ve geleneklerin toplamı olmaktan çıkarak bir mevzuat bildirisine ve felsefeye dönüştü. İslami modernistlerin faaliyetlerine cevap olarak adat bir ideoloji durumuna bürünmeye başladı. Onun idealleri ve kurumları evrensel bir sisteme ışık tutuyor".⁵⁵

Yaklaşık 20 yıl boyunca Minangkabau halkını inceleyen ünlü antropolog Peggy Sanday'a göre, anaerkil adat ile dinin uzlaşması her ikisinin de küreselleşmeye karşı sağlam durmasını sağlıyor. Nitekim 11 Eylül sonrası dönemde iki tür küreselleşme var: Batı kapitalizmi ve Batı karşıtı İslamcılık. Minangkabau'nun dine ve adata olan bağı Batı kapitalizminin yıkıcı sonuçlarına karşı bir savunma işlevi görüyor ve basit bir Batı karşıtı İslamcılığa düşmeye karşı da koruma sağlıyor. Minang aydınları her iki küreselleşme biçimini de "iki siyasallaştırılmış evrenselcilik arasındaki bir çatışma" olarak

⁴⁷ Simon, *Caged in on the Outside*, 51.

⁴⁸ von Benda-Beckmann, *Political and Legal Transformations*, 323.

⁴⁹ Taufik Abdullah, *Indonesia Towards Democracy*, (Singapore: ISEAS Publishing, 2009), 31.

⁵⁰ Abdullah, *Indonesia Towards Democracy*, 56.

⁵¹ Abdullah, *Indonesia Towards Democracy*, 32.

⁵² Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 13.

⁵³ Hadler, *Muslims and Matriarchs*, 139.

⁵⁴ Hadler, *Muslims and Matriarchs*, 180.

⁵⁵ Taufik Abdullah, *Schools and Politics: The Kaum Muda Movement in West Sumatra*, (N.Y.: Cornell University, 1971), 15.

reddediyorlar.⁵⁶

Minang Kültüründe Mevcut Durum

Bel kemiğini adatın oluşturduğu Minangkabau toplumu İslam'la bağdaştırdıkları adatla beraber yaşamaya devam ediyor. Anasoylu kültürlerini koruyan Minanglar modern hayat tarzından nasiplerini alıyor. Modernizasyonla beraber özellikle kentsel alanlarda, çekirdek aileler geniş klanlardan daha önemli hale geldikçe kıdemli erkek klan liderlerinin otoritesini babalara/kocalara kaybettiği görülüyor. Düşük mirasın yüksek mirastan daha önemli hale gelmesinden endişe ediliyor. Kentleşme ve ekonominin de giderek daha fazla genci kırsal alanlardan ve belki de geleneksel hayatlarından uzaklaştırmasıyla Minangkabau gençleri, özellikle de erkek çocukları, deneyim kazanmak ve yurtdışında fırsatlar bulmak için her zaman köy evlerini terk ediyor -zaten Minangkabaular bunun sonucunda girişimci olarak tanınıyorlar- ancak şimdi, hem ayrılan genç erkekler hem de kadınlar giderek daha fazla şehirlerde kalıyor ve çekirdek aile yaşamını tercih ediyorlar.⁵⁷ Bu nedenle artık koca/baba eşyle beraber kendi çocuklarının bakım ve eğitiminden sorumlu hale gelmiş ve *mamaklık* sistemi hasar almış durumda. Hatta 1974'te yürürlüğe giren Evlilik Yasası'na göre evin reisi baba olarak kabul ediliyor.⁵⁸

Artık kadın ve erkekler hem evde hem de soyda otorite sahibiler. Kiminle evleneceklerine kendileri karar veriyor ya da ailelerin tavsiye ettikleri kişilerle eşleşiyor. Evlendikten sonra erkekler genellikle eşlerinin evine yerleşiyor ya da eğer ekonomik güçleri varsa ayrı bir ev kuruyorlar. Eşinin evinde olsa bile erkek ulusal ve İslami söylemlere göre evin reisi kabul ediliyor, böylece ekonomik bir sorumluluk yüklenmiş oluyor. Çok eşlilik nadiren görülüyor ve aşağılanıyor.⁵⁹ Ev içi kararları kadın alırken, aileyi dışarıya karşı temsil eden kişi erkek. Ev ve soyla ilgili işler kadınların elindeyken, devlet ya da dinî kurumlar söz konusu olduğunda güçleri sınırlanıyor.⁶⁰

Minang oğlanları artık *surau*'larda uyumasa da suraular hem kızlar hem oğlanlar için dinî eğitimin alındığı yerler haline gelmiş durumda. Bekar oğlanlar ve genç erkeklerin -özellikle eğitim almıyorlarsa- ev dışında bir yerde uyumaları teşvik ediliyor. Genç erkeklerin evlenmeden önce *marantau* (gezginlik, göç) yapmaları, yani bir süreliğine hayat tecrübesi edinmek, para kazanmak ve yetişkin olduklarını ispatlamak için "gurbete" gitmeleri bekleniyor. Bugün hem yüksek öğrenim görmüş bekar kadınların hem de bekar erkeklerin *marantau* yapmak için Padang ve Jakarta gibi büyük şehirlere gittiği görülmekte.⁶¹

2017'de yapılan bir araştırmaya göre Batı Sumatralı 15-54 yaş arası erkeklerin %98,8'i iş gücü piyasasındayken 15-49 yaş arası kadınların oranı %57. Fakat kadınların çoğu devletin çekirdek ailenin reisi olarak erkeği gören cinsiyet politikası nedeniyle çalışsalar bile kendilerini ev hanımı olarak tanıtıyorlar. Aynı zamanda soylu kadınlar çalıştıkları halde çalışmamayı bir soyluluk göstergesi olarak gördükleri için bunu beyan etmiyorlar.⁶² Buna rağmen istatistiklere göre Batı Sumatra'da kadınların çalışma hayatına katılım oranı ülkenin tamamına göre daha yüksek.⁶³

Ne var ki hükümet görevleri, hukuk, eğitim ve dinde otorite erkeklerin elinde. Belediye başkanlığı, ilçe yöneticilikleri, parlamento temsili alanları erkeklerin tekelinde bulunuyor. Hakimlerin, okul müdürlerinin, üniversite rektörlerinin ve dekanlarının, din alimlerinin ve adat uzmanlarının çoğu

⁵⁶ Peggy Reeves Sanday, "Matriarchy and Islam Post 9/11: A Report from Indonesia" UPenn (9 Aralık 2002).

⁵⁷ Shapiro, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society"

⁵⁸ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 18.

⁵⁹ Simon, *Caged in on the Outside*, 34.

⁶⁰ Simon, *Caged in on the Outside*, 35.

⁶¹ Simon, *Caged in on the Outside*, 33.

⁶² Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 30.

⁶³ Parker, "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?", 31.

erkek. Yani anasoylu adet, hükümet ve yönetimin orta ya da üst kademelerine ulaşmıyor.⁶⁴ Toplumun anasoylu olması kadınların siyasi güç edinmesine katkı yapmış gibi görünmüyor.⁶⁵

Gerçek bir Anaerki mi?

Farklı zamanlarda araştırmacılar Minangkabau toplumunun “anaodaklı” (*matrifocal*),⁶⁶ “anasoylu” (*matrilineal*)⁶⁷ ve “anaerki” (*matriarchal*)⁶⁸ olduğunu iddia etmişlerdir. Minangları anaodaklı olarak niteleyen ilk kişi Nancy Tanner’dır. *Matrifocality in Indonesia, Africa and Among Black Americans* isimli eserinde Açe, Cava ve Minangkabau toplumlarını anaodaklı olarak nitelemiştir. Terimi şu şekilde tanımlamaktadır: “bir akrabalık sistemi içinde anne rollerinin yapısal merkeziliği, kültürün anne rolleri ekseninde oluşturulması ve değerlendirilmesi”⁶⁹. Gerçekten de Minang kültüründe kadınlar merkezî bir konumdadır. Minangkabau halk masallarındaki ana tema, annelerin ve anneliğin Minangkabau toplumunda oynadığı merkezî roldür. Kadının bilgeliğin kaynağı olarak görüldüğü kahramanlık hikayeleri mevcuttur.⁷⁰ Kadınların arazi ve araziye bağlı iş gücü üzerindeki hakimiyeti onların toplumda güçlü bir konumda olmasını sağlar. Kadınlar toplumda -tarlalarda, pazarlarda, yabancı tüccarlarla müzakerelerde- ekonomik aktörler ve yöneticiler olarak oldukça görünür durumdadır. Kamusal alanda aktif olan kadınların ekonomik güç ve belli bir oranda politik etkileri de mevcuttur.⁷¹

Minangkabaularda anne olarak kadın esas soydaki, ana soyuyla devam eden ailedeki etki ve güç açısından merkezî bir konumdadır. Aynı zamanda kadınlar önemli ekonomik roller üstlenir, karar alma süreçlerine katılır ve bu kültürdeki konut modeli kadın akrabalar arasındaki bağları kuvvetlendirir.⁷² Parker’ın da belirttiği gibi anaodaklı toplumlar anasoylu olmak zorunda değildir çünkü Cava’daki soy istemi anasoylu değil iki taraflıdır, yani soy hem anadan hem de babadan geçmektedir.⁷³ Minanglar ise hem anasoylu hem de anaodaklıdır. Fakat anaerki oldukları iddiası tartışmalıdır.

Anaerki annelerin yönetimi demektir, toplum üyeleri üzerinde annelerin egemen olduğu bir sistemdir.⁷⁴ Sanday ise anaerkiyi politik güç açısından değil, annelerin günlük yaşamın sosyal bağlarını bir araya getiren çeşitli faaliyetleri yürütmesi açısından değerlendirmekte ve Minangların sosyo-kültürel açıdan anaerki olduğunu savunmaktadır.⁷⁵ Bu bağlamda şu görüşleri dile getirmektedir:

“Kadının yönetmediği gerekçesiyle anaerkilliğin antropolojik kanondan çıkarılması, birçok toplumda annelik anlamının oynadığı baskın rolü gölgeliyor. Kadınlar erkek siyasetinin alanına girmediği için bu rolün toplumsal gücünü ihmal etmek veya küçümsemek bana her zaman aşırı derecede erkek-merkezci gelmiştir. Antropolog olsun olmasın pek çok feminist yazar anaerki kelimesi yerine *gylany* (kadın ve erkeğin eşitliğine dayalı sosyal sistem), *matrix* (içinden yeni bir şey türeyen, oluşan veya gelişen şey, rahim), *matristic* (Ana Tanrıça ibadetine dayanan tarih öncesi kadın

⁶⁴ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 34.

⁶⁵ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 35.

⁶⁶ Nancy Tanner, “Matrifocality in Indonesia and Africa and Among Black Americans,” in Michelle Z. Rosaldo and Louise Lamphere (eds.), *Woman, Culture and Society* (Stanford: University of Stanford Press, 1974), 129–56.

⁶⁷ Joke van Reenen, *Central Pillars of the House: Sisters, Wives and Mothers in a rural community in Minangkabau, West Sumatra*, Leiden: Research School CNWS (Leiden University, 1996); Evelyn Blackwood, *Webs of power: Women, kin and community in a Sumatran village* (Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2000).

⁶⁸ Sanday, *Women at the Center*, 19.

⁶⁹ Nancy Tanner, “Matrifocality in Indonesia and Africa and Among Black Americans”, *Woman, Culture and Society*, ed. Michelle Z. Rosaldo and Louise Lamphere (Stanford: University of Stanford Press, 1974), 154.

⁷⁰ Minangkabau Halkı, Wikipedia, (10.10.2024).

⁷¹ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 30.

⁷² Tanner, “Matrifocality in Indonesia,” 143.

⁷³ Parker, “Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal?”, 5.

⁷⁴ Anne Siegetsleitner, “Matriarchy,” in H. James Bix (ed.) *Encyclopedia of Anthropology* (Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2006), 1554–5.

⁷⁵ Peggy Reeves Sanday, “Matriarchy,” in Hilary Callan (ed.) *The International Encyclopedia of Anthropology*, Hoboken, (NJ: John Wiley), 2018.

liderliğindeki bir toplum olmak veya bununla ilgili olmak), *matricentric* (anamerkezli) ya da *matrifocal* (anaodaklı) kelimelerini kullanarak kadın yönetimi (*gyneocracy*) çağrışımını önlemek ister. Bu araştırmacılar cinsiyetlerin “egemen” değil “ortaklık” ilişkisi içinde eşit temelde, egalitarian ya da “bağlantılı” olmalarından söz ederler. Minanglar bu tabloya uymaktadır.”⁷⁶

Minang kültüründe ev içi işlerde kadın hakimken siyaset ve din alanında erkeklerin hâkim olduğu bir vakiydir. Bu bağlam içinde Minangları anaerkil olarak değerlendirmek pek mümkün görünmemektedir. Fakat Sanday ev içi hakimiyetin de bir hakimiyet alanı olduğunu ve bunun azımsanmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Ev içi ve ev dışı alanlarda bir iş bölümünü öngören bu anlayış kadınların ev dışı sosyal ve siyasal alandaki hakimiyet eksikliğini bir sorun olarak görmemektedir. Dolayısıyla bu anlayışa göre erk yani iktidar kadın ve erkek cinsiyetleri arasında bölüşülmüştür ve farklı alanlarda erk sahibi olmak bir egemenlik ilişkisi değildir, bir ortaklığın ürünüdür. Kadınların siyasal alandaki etkisizliğini eleştiren ana akım feminist anlayışın aksine Sanday Minanglardaki ev içi kadın hakimiyetinin de bir kadın iktidarı olduğunu savunmaktadır. Kadınsal gücün annelikten kaynaklandığı iddiasını zımnen taşıyan bu görüş kadının annelikten kaynaklanan iktidarını yetersiz gören ya da küçümseyen yaklaşımı erkek-merkezci bulduğunu ifade ederek kadınlara yeni bir iktidar alanı açıyor gibi görünmektedir. Feminizm herhangi bir cinsiyetin egemen olması fikrine karşı olduğu için kadının erk sahibi olduğunu ima eden anaerki ifadesi yerine kadın ve erkeğin iş bölümü yaptığı ve herhangi bir cinsiyetin diğeri üzerinde hegemonya kurmadığı bir modele işaret etmektedir. Bu anlamda Sanday’ın Minangları anaerkil kabul etmesi aslında onların egalitarian bir toplum olduğunu ifade etmesi anlamına gelir. Yaklaşık 20 yıl boyunca Minangkabau halkını inceleyen Sanday’a göre, kadınların yönettiği düğün (*Baralek*), hasat (*Manyabik*), klan lideri göreve başlama töreni (*Batagak pangulu*) gibi Minang törenleri kadın gücünün göstergesidir.⁷⁷

Bu meseleye ilginç bir yaklaşım ise De Jong’dan gelmiştir. De Jong Minangkabau kültüründeki anasoyluluğun dünyevi alanda olduğunu, babasoyluluğun ise uhrevi alanda olduğunu belirtmektedir. Nitekim soy ve soydan gelen mallar anadan kıza geçerken din alanında söz sahibi olanlar erkeklerdir. Minang kültüründe *Radjo Adat* (Adat Kralı) *Radjo İbadat* (İbadet Kralı) ayrımı vardır. Bu ayrım İslam öncesi döneme dayanmaktadır ve dünyevi işlerin kralı ile uhrevi işlerin kralının ayrıldığına işaret etmektedir. Yani bu kültürde zımni bir dünyevi-uhrevi karşıtlığı bulunmaktadır. De Jong’un iddiasına göre İslam öncesi dönemde de adatla ilgili işler kadının kontrolünde iken ibadet ile ilgili işler erkeğin kontrolündeydi. Bu nedenle İslam’a geçişle beraber kadının dünyevi alandaki hakimiyeti korunabildi ve Minanglar anasoylu kalmaya devam edebildiler.⁷⁸ Babasoylu organizasyonlara açıkça vurgu yapan bir din olan İslam Minanglar için bir kargaşa/karışıklık yaratmadı fakat zaten var olan sisteme entegre edilerek yeni bir dinî sistem oluşturulabildi.⁷⁹ Yani dünyevi alanda bir anaerki söz konusuysen uhrevi alanda zaten bir ataerki vardı.

Dünyanın (yer kürenin) dişilikle ve ukbanın (gökyüzünün) erillikle sembolize edilmesi kadim kültürlerde sıkça karşılaşılan bir durumdur. Taoizm’deki Yin-Yang beraberliğinden İbn Arabi düşüncesindeki eril-dişil birlikteliğine kadar pek çok alanda karşımıza çıkan bu ikiliğin birliği vurgusu dünyevi ve uhrevi alanların bölüşüldüğü bir bütünlüğü oluşturmaktadır.⁸⁰ Bu birlikte herhangi bir unsurun diğereine üstünlüğü yoktur, biri olmadan diğereinin anlamı olmaz. Bu perspektiften bakıldığında iktidar alanlarının eril ve dişil prensipler arasında bölüşülmüş olması herhangi bir problem teşkil etmemekte, bilakis var oluşu mümkün kılmaktadır. Sanday’ın yaklaşımı bu kadim

⁷⁶ Sanday, *Women at the Center*, xi. Parantez içindeki açıklamalar bana aittir.

⁷⁷ Sadiq Bhanbhro, “Indonesia’s Minangkabau culture promotes empowered Muslim women”, *The Conversation*, 19 Ağustos 2019.

⁷⁸ P. E. De Josselin De Jong, *Minangkabau and Negri Sembilan Socio-Political Structure in Indonesia* (Den Haag: Martinus Nijhoff Uitgeceerij, 1980), 112.

⁷⁹ De Jong, *Minangkabau and Negri Sembilan Socio-Political Structure*, 112.

⁸⁰ Cennet Ceren Çavuş, “Femininity in Sufism: Ontology of Sex According to Ibn al-Arabî”, *Prehistoryadan Günümüze Kadın*, ed. Meral Hakman, (Ankara: Bilgin, 2020), 343-362.

perspektifle uyumludur.

Nitekim Minanglara göre “kadınlar ve erkekler bir madalyonun iki yüzü gibidir”⁸¹, birbirlerine üstünlükleri yoktur. Shapiro’nun yaptığı bir alıntı bu anlamda dikkat çekicidir. Sohbet ettiği karı kocadan kadın olan Zamiarni bir noktada İslam’ın erkekleri kadınların üstünde bir konuma koyduğunu söyler. Bunun üzerine kocası müdahale eder: “Erkeklerin kadınların üstünde olduğuna katılmıyorum. Sadece ailenin bir lidere ihtiyacı var, bu yüzden lider erkektir. Ancak günlük hayatta erkekler ve kadınlar aynıdır.”⁸² Bu cümlelerin bir erkek tarafından kurulması o toplumdaki cinsiyet ilişkilerinin iktidar temelinde değil ortaklık temelinde geliştiğinin bariz bir ifadesi olarak okunabilir.

Başka bir örnek ise şu ifadedir: “Bizim geleneğimiz kutsal Kuran'a dayanır. Kuran erkeklerin lider olacağını söyler. Ancak kadınlar erkeklerin baskısı altında değildir. Erkekler kadınlara liderlik etse bile, bu kadınların daha az önemli olduğu anlamına gelmez.”⁸³ Endonezya Bilimler Akademisi Sosyal Bilimler Komisyonu başkanı olan ve Minang kültürü üzerine çalışmaları olan emekli profesör Taufik Abdullah, bir Batılı gözüyle eşitsizlik olarak algılansa da Minangların günlük yaşamında kadınlar ve erkeklerin farklı roller üstlendiğini, kadınlar ev işlerini yönetirken erkeklerin siyasi ve dini liderlik pozisyonlarının hepsini elinde tuttuğunu fakat yine de her iki cinsiyetin de bu rollere ve birbirlerine eşit değer verdiklerini belirtmektedir. Yine bu ifadeler de Minang kültürünün egaliteryan yapısını ortaya koymaktadır.⁸⁴

Minangkabau'da etnografi yayınlayan bir antropolog olan Evelyn Blackwood’un ifadesiyle “Evet, erkeklerin kamusal gücü var. Ancak onları, toplumu devlette veya camide temsil eden ön adamlar olarak düşünün”⁸⁵. Kadınların toprak sahibi olması, erkeklere kıyasla güçlerini ve konumlarını garanti altına alır. Nitekim Minang kadınları, ev işlerini içeren günlük kararlarda üstünlüğe sahiptir; bütçeleme, alışveriş ve çocukların eğitimi konusunda onlar karar verirler. Dolayısıyla kadınlar belli alanlarda iktidar sahibidir, bu nedenle Minang toplumu anaerki'dir.

Anaerki ve İslam

İslam ile anaerki yan yana düşünülmesi zor kelimelerdir. Nitekim özellikle oryantalist perspektifle İslam dininde kadın ezilen, güçsüz, çaresiz bir kurbandır. Lila Abu-Lughod’un *Do Muslim Women Need Saving?* (Müslüman Kadınların Kurtarılmaya İhtiyacı Var mı?) isimli kitabında isabetle vurguladığı üzere Batı medyasında Müslüman kadınların kurtarılmaya muhtaç olarak temsil edilmesi son derece sorunludur.⁸⁶ Çünkü bu perspektif Müslüman kadınların kültürler, diller, görüşler ve inanç yelpazesi açısından sahip olduğu çeşitlilik ve zenginliği göz ardı etmektedir. Müslüman toplulukları söz konusu olduğunda birçok kişinin aklına Suudi Arabistan gibi Orta Doğu ülkelerinin baskıcı rejimleri gelmektedir, oysa Müslümanların çoğunluğu Asya-Pasifik’te yaşamaktadır. Bu bölgede Müslüman kadınlar diğer bölge kadınlarına göre çok daha fazla güç sahibidir.⁸⁷

İslam dininin kadınlara yaklaşımı Batı dünyasına göre daha iyidir. Kadınların ontolojik doğası ya da ruhunun olup olmaması Avrupa’da tartışılmasına rağmen bu sorular Müslüman kültüründe ortaya çıkmamıştır. Nitekim İslam dininde Cennet’ten düşüşün sorumlusu olan ve nesilden nesile aktarılan günahın kaynağı olan bir kadın (Havva) algısı yoktur. Buna rağmen İslam tarihi kadınlara yönelik pek çok adaletsizliğe tanık olmuştur. Bunun nedeni hukukçularının ataerki geleneklerden etkilenmesidir. Maalesef kültür dinin özüne galebe çalmış ve kültürel perspektiflerden ötürü hukuki kararlar, fetvalar ve içtihat bir bütün olarak kadınların toplumsal etkinliğini baltalayarak onları

⁸¹ Shapiro, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society".

⁸² Shapiro, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society".

⁸³ Shapiro, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society".

⁸⁴ Shapiro, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society".

⁸⁵ Blackwood, *Webs of power*.

⁸⁶ Lila Abu-Lughod, *Müslüman Kadının Kurtarılmaya İhtiyacı Var mı?*, çev. Hazar Gümüşsoy, (İstanbul: Ketebe, 2021).

⁸⁷ Shapiro, "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society".

tamamen erkeklere tabi kılınmıştır. Ancak bu İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnete göre kadının konumunun doğru bir yansıması değildir. Geleneklerin ve sosyal normların birçok hukukçu üzerindeki etkisi günümüzde dahi dinin kendisinden daha fazla güce sahiptir.⁸⁸

Tüm bunlara rağmen Minangkabau kültürü İslam'ın ataerkiyle özdeş olmadığının çok güzel bir kanıtıdır. Çünkü Minanglar geleneksel kadın-merkezli kültürleri ana akım İslam için kabul edilebilir kılacak şekilde ve aslı İslami değerlere sadık kalarak devam ettirebilmektedir ve bu anlamda Müslüman toplulukları anlamak için eşsiz bir perspektif sunmaktadır.⁸⁹

Sonuç

12. yüzyıldan beri anasoylu olan Minangkabau halkı geleneksel anaerki yapıları ile İslam'ı harmanlamış bir kültüre sahip olması bakımından dikkat çekicidir. Tarihsel süreç içinde anaerki kültürü değiştirme girişimleri olsa da Minanglar adetleri ile İslam'ı bütünleştirme konusunda son derece başarılı olarak hem adetlerini hem de Müslümanlıklarını korumuşlardır. Her ne kadar geleneksel aile yapıları modern hayat tarzı ile değişime uğrasa da Minang toplumu kadın odaklı yaşam tarzını devam ettirmektedir.

İktidarın toplumsal-siyasi alanla sınırlı tutulmadığı bir bağlamda kadınların ev içi ve ekonomik alanda sahip oldukları iktidar da pekâlâ bir iktidar olarak görülebilir ve böylece Minanglar dünyanın en büyük anaerki toplumu olarak kabul edilebilir. Nitekim kadınların söz konusu erki, Minang toplumunda kadınların diğer pek çok topluma oranda daha güçlü olmasını sağlamaktadır.

Dünyadaki Müslüman nüfusun altıda birini oluşturmasına rağmen Araplar İslam'ın daimî temsilcileri gibi algılanmaktadır.⁹⁰ Oysa çok farklı kültürlerde İslamiyet yaşanıyor. Güneydoğu Asya, Afrika ve Çin'de Arap kültürüne aykırı ve İslam'ın ruhuyla ve yüksek değerleriyle uyumlu kültürler var. Minangkabau kültürü de Müslüman toplumların kültürel çeşitliliğini ve bütünleştirici kültürel kalıplarını anlamak için deneysel kanıtlar ile harika bir örnek sunuyor.⁹¹

İslam'ı bugün yapıldığı gibi Arap kültürüyle ya da herhangi bir dini başka bir kültür ile özdeş saymak büyük bir hatadır. Tüm kültürler dinleri kendi dünya görüşleri ile değerlendirir ve uygularlar. Anaerki kültürler İslam dinini kendi hegemonyalarını sürdürmek için bir araç olarak kullanırken, Minanglar gibi anaerki kültürler anaerkilliklerini koruyarak İslam'ı benimseyebilmektedir. Bu durum dinlerin kültürler üstü olma iddiası ile uyum içindedir.

Kaynakça

Abdullah, Taufik. *Indonesia Towards Democracy*, Singapore: ISEAS Publishing, 2009.

Abdullah, Taufik. *Schools and Politics: The Kaum Muda Movement in West Sumatra*, N.Y.: Cornell University, 1971.

Abu-Lughod, Lila. *Müslüman Kadının Kurtarılmaya İhtiyacı Var mı?*, çev. Hazar Gümüşsoy. İstanbul: Ketebe, 2021.

Bhanbhro, Sadiq. "Indonesia's Minangkabau culture promotes empowered Muslim women", *The Conversation*, 19 Ağustos 2019.

Blackwood, Evelyn. *Webs of power: Women, kin and community in a Sumatran Village*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 2000.

⁸⁸ Evelyn Blackwood, *Webs of power*, vxii.

⁸⁹ Evelyn Blackwood, *Webs of power*, xxiv.

⁹⁰ Abbas Panakkal, Nasr M Arif, "Introduction: Women-Centric Islam", *Matrilineal, Matriacrhal and Matrifocal Islam The World of Women-Centric Islam*, ed. Abbas Panakkal, Nasr M Arif, (Switzerland: Palgrave Macmillan, 2024), xvi.

⁹¹ Bhanbhro, "Indonesia's Minangkabau culture promotes empowered Muslim women"

- Çavuş, Cennet Ceren. "Femininity in Sufism: Ontology of Sex According to Ibn al-Arabî". *Prehistoryadan Günümüze Kadın*. ed. Meral Hakman. Ankara: Bilgin, 2020, 343-362.
- De Jong, P. E. De Josselin *Minangkabau and Negri Sembilan Socio-Political Structure in Indonesia* Den Haag: Martinus Nijhoff Uitgeverij, 1980.
- Endonezya Köyü Kültürü, "Minangkabau Batı Sumatera", *YouTube* (10.10.2024).
- Hadler, Jeffrey. *Muslims and Matriarchs: Cultural Resilience in Indonesia Through Jihad and Colonialism*. Ithaca and London: Cornell University Press, 2008.
- Hayati, Ridha Husnul ; Chotidjah, Sitti; Shantini, Yanti. "The Role of Mamak as Adult Educator in Family Strengthening in Modernization Era: Minangkabau Family in Indonesia", *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, volume 548.
- Minangkabau Halkı, *Wikipedia*, (10.10.2024).
- Minang Cultural, "All about Minangkabau Culture: This unique, adapting old culture", *YouTube* (10.10.2024)
- Panakkal, Abbas; Arif, Nasr M. "Introduction: Women-Centric Islam", *Matrilineal, Matriarchal and Matrifocal Islam The World of Women-Centric Islam*, ed. Abbas Panakkal, Nasr M Arif, Switzerland: Palgrave Macmillan, 2024.
- Parker, Lyn. "Matrifocal, Matrilineal, or Matriarchal? Cultural Resilience and Vulnerability Among the Matrilineal and Muslim Minangkabau in Indonesia", *Matrilineal, Matriarchal, and Matrifocal Islam The World of Women-Centric Islam*, ed. Abbas Panakkal, Nasr M. Arif, Switzerland: Springer Nature, 2024.
- Sanday, Peggy Reeves. "Matriarchy". *The International Encyclopedia of Anthropology*. Ed. Hilary Callan. Hoboken, NJ: John Wiley, 2018.
- Sanday, Peggy Reeves. "Matriarchy and Islam Post 9/11: A Report from Indonesia" *UPenn* (9 Aralık 2002).
- Sanday, Peggy Reeves. *Women at the Center: Life in a Modern Matriarchy* Ithaca: Cornell University Press, 2002.
- Sankari, Rathina. "En Büyük Anaerkil Toplum Nasıl Yaşıyor?", *BBC News* (22 Eylül 2016).
- Shapiro, Danielle. "Indonesia's Minangkabau: The World's Largest Matrilineal Society", *Daily Beast* (4 Eylül 2011).
- Siegetsleitner, Anne. "Matriarchy". *Encyclopedia of Anthropology*. Ed. H. James Bix. Thousand Oaks CA: SAGE Publications, 2006.
- Simon, Gregory. *Caged in on the Outside Moral Subjectivity, Selfhood, and Islam in Minangkabau, Indonesia* Honolulu: University of Hawai'i Press, 2014.
- Tanner, Nancy. "Matrifocality in Indonesia and Africa and Among Black Americans." *Woman, Culture and Society*. Ed. Michelle Z. Rosaldo and Louise Lamphere. Stanford: University of Stanford Press, 1974.
- van Reenen, Joke. *Central Pillars of the House: Sisters, Wives and Mothers in a rural community in Minangkabau, West Sumatra*, Leiden: Research School CNWS Leiden University, 1996.
- von Benda-Beckmann, Franz and Kebeet. *Political and Legal Transformations of an Indonesian Polity: The Nagari from Colonisation to Decentralisation* New York: Cambridge University Press, 2013.